

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-86-91>

УДК 338.43:338.246:351.863(477)

АДАПТАЦІЙНО-БЕЗПЕКОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ADAPTATION AND SECURITY TRANSFORMATION OF THE MECHANISM OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION

Діброва Анатолій Дмитрович

доктор економічних наук, професор,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2503-2431>

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Діброва Лариса Василівна

кандидат економічних наук, доцент,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4877-0496>

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Губарев Ігор Анатолійович

здобувач ступеня доктор філософії,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1370-2398>

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Dibrova Anatolii, Dibrova Larysa, Hubariev Ihor

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

У статті проаналізовано трансформацію механізму державної підтримки аграрного підприємництва України в умовах війни та євроінтеграції. Встановлено, що під впливом воєнних ризиків, логістичних обмежень і зростання невизначеності система підтримки зберігає фрагментарний і переважно компенсаційний характер, що обмежує її адаптивність і результативність. Обґрунтовано доцільність переходу до адаптаційно-безпекового підходу, який передбачає інтеграцію економічних, фінансових, інституційних і безпекових інструментів у цілісну систему державної політики. Запропоновано структурну модель механізму та інтегральний індекс оцінки рівня адаптації державної підтримки. Доведено визначальну роль безпекового складника у забезпеченні стійкості аграрного підприємництва. Результати можуть бути використані для вдосконалення державної аграрної політики.

Ключові слова: державна підтримка; аграрне підприємництво; адаптаційно-безпековий підхід; аграрна політика; підприємницькі структури; економічна стійкість; євроінтеграція; стратегічне управління.

The purpose of the article is to substantiate the transformation of the mechanism of state support for agricultural entrepreneurship in Ukraine in response to wartime challenges and the requirements of European integration. The relevance of the study is determined by the growing instability of the agricultural sector, caused by military threats, disrupted supply chains, and increased uncertainty, which necessitate a revision of traditional approaches to public support. The research is based on a combination of general scientific and special methods, including systemic and structural analysis, comparative approach, logical generalization, and modeling, which made it possible to identify key trends and inconsistencies in the development of the support system. The results of the study demonstrate that the existing mechanism of state support remains largely fragmented and focused on compensatory instruments, which limits its capacity to ensure long-term resilience. It is established that the dominance of financial tools is not accompanied by a sufficient development of logistical and security components, leading to structural imbalances.

In response to these limitations, an adaptation- and security-oriented approach is proposed, which integrates economic, financial, institutional, and security instruments into a unified framework. A structural model of the support mechanism is developed, as well as an integral index for assessing its level of adaptation, based on production, financial, logistical, security, and institutional components. This approach allows for a comprehensive evaluation of the effectiveness of state support and provides a basis for identifying priority areas of its improvement. The practical value of the study lies in the possibility of applying the proposed approach and methodological tools in the process of designing and implementing public policy aimed at strengthening the resilience, adaptability, and sustainability of agricultural entrepreneurship. The results can be used to improve the architecture of state support, enhance risk management instruments, and ensure a more balanced development of its key components under conditions of ongoing transformation.

Keywords: state support; agricultural entrepreneurship; adaptation and security approach; agricultural policy; entrepreneurial structures; economic resilience; European integration; strategic management.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є одним із визначальних чинників економічної стійкості України: він забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частку валютних надходжень і підтримує життєздатність сільських територій. Після 2022 року його роль не лише збереглася, а й посилилася – аграрне виробництво фактично стало основою функціонування економіки в період глибокої кризи.

Повномасштабна війна докорінно змінила умови господарювання. Втрата частини виробничого потенціалу, мінуння земель, руйнування інфраструктури та порушення логістики супроводжуються зростанням витрат, обмеженим доступом до фінансування і високою ціною нестабільністю. За таких обставин визначальним стає не зростання, а здатність зберегти виробництво та підтримувати його безперервність під впливом системних ризиків.

Паралельно посилюється євроінтеграційний вектор, що трансформує підходи до аграрної політики. Йдеться про перехід від стимулювання обсягів виробництва до підвищення ефективності, екологічної збалансованості та конкурентоспроможності відповідно до принципів Спільної аграрної політики ЄС. Ці орієнтири закріплено у Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року, яка визначає пріоритети сталого розвитку, модернізації та інтеграції у європейський економічний простір.

Чинна система державної підтримки не відповідає цим викликам. Вона зберігає переважно компенсаційний характер: реагує на втрати, але не усуває джерела ризиків і не формує довгострокової стійкості аграрного підприємництва. У результаті виникає розрив між інструментами підтримки та реальними умовами функціонування сектору.

Це зумовлює необхідність переходу до адаптаційно-безпекової моделі державної підтримки, яка поєднує економічні, інститу-

ційні та безпекові інструменти й орієнтована на забезпечення стійкості, відновлення та безперервності функціонування аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної підтримки аграрного сектору посідає важливе місце в аграрній економіці, оскільки пов'язана з ефективністю виробництва, функціонуванням ринків і забезпеченням продовольчої безпеки. У науковій літературі сформовано кілька підходів до трактування її економічної сутності та ролі у розвитку сільського господарства.

Перші системні дослідження зосереджувалися на оцінці суспільної вартості підтримки. У роботах I. Tsakok [10], A. Webb, M. Lopes, R. Penn [11] акцентовано, що вирішальним є не обсяг фінансування, а співвідношення вигод і витрат для економіки. У цьому контексті підтримка розглядається як інструмент перерозподілу ресурсів, спрямований на мінімізацію втрат суспільного добробуту.

Інституційний підхід (D. North [7], O. Williamson [12]) зосереджує увагу на ролі держави у формуванні правил гри, зниженні трансакційних витрат і подоланні ринкових провалів. Відповідно, результативність підтримки залежить не лише від обсягів фінансування, а й від якості інституційного середовища. У межах неокласичного підходу державна підтримка трактується як система трансфертів, що впливають на ціни, структуру виробництва та міжнародну торгівлю. Його методологічну основу становить аналітичний інструментарій ОЕСР. [6; 8]. Дослідження K. Anderson та W. Martin свідчать, що такі трансферти можуть мати як стабілізуючий, так і ринково-спотворюючий ефект [1].

Подальший розвиток отримала концепція відокремлення підтримки від обсягів виробництва (декаплінг), яка передбачає її незалежність від виробничих показників. За висновками J. Baffes, це зменшує ринкові

викривлення та сприяє ефективнішому розподілу ресурсів [2]. Саме цей підхід ліг в основу реформ Спільної аграрної політики ЄС.

Вітчизняні дослідження зосереджені на адаптації міжнародних підходів до українських умов, інституційних обмеженнях та низькій ефективності чинної системи підтримки. У працях українських авторів акцентовано увагу на структурній неоднорідності аграрного сектору, нестабільності фінансування, обмеженому доступі виробників до ресурсів і низькій результативності окремих інструментів державної підтримки [3; 4; 5; 14; 16; 18].

Окремий напрям становлять дослідження адаптації інструментів Спільної аграрної політики ЄС до українських умов. У них обґрунтовано необхідність поєднання економічної підтримки з інституційними та соціальними змінами, розвитком місцевої спроможності та впровадженням механізмів співфінансування [5; 9; 15; 16].

Водночас більшість досліджень розглядає державну підтримку або в умовах макроекономічної стабільності, або крізь призму ринкових викривлень і євроінтеграційної адаптації. Натомість сучасні умови функціонування аграрного сектору України визначаються поєднанням воєнних, логістичних, фінансових і безпекових ризиків, що змінює функції державної підтримки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний науковий доробок, недостатньо розробленими залишаються підходи до формування цілісної моделі державної підтримки, що інтегрує економічні, інституційні та безпекові інструменти. Існуючі дослідження переважно зосереджені на ефективності трансфертів і євроінтеграційній адаптації, тоді як питання забезпечення стійкості аграрного підприємництва в умовах поєднання воєнних, логістичних і фінансових ризиків розкриті фрагментарно. Відсутність узгодженого підходу до інтеграції безпекового компонента обмежує формування ефективної моделі державної підтримки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних і методичних засад трансформації механізму державної підтримки аграрного підприємництва з урахуванням воєнних ризиків та євроінтеграційних вимог, а також розробка адаптаційно-безпекового підходу, спрямованого на забезпечення стійкості, відновлення та безперервності функціонування аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Механізм державної підтримки аграрного підприємництва розглядається як система економічних, фінансових та інституційних інструментів, за допомогою яких держава впливає на розвиток аграрного сектору. Його базова функція полягає у згладжуванні ринкових дисбалансів, підтримці виробників і забезпеченні продовольчої безпеки, тобто у перерозподілі ресурсів на користь стабільності виробництва.

Зміст цієї підтримки поступово змінювався: від прямого стимулювання виробництва та цінового регулювання – до підвищення ефективності використання ресурсів, зменшення ринкових викривлень і формування передбачуваних інституційних правил. У результаті її вплив дедалі більше спрямовується на структурні зміни, інновації та довгострокову конкурентоспроможність сектору.

Ця еволюція відбувалася в умовах відносної стабільності. Повномасштабна війна принципово змінила ситуацію: ризики стали визначальним фактором функціонування аграрного підприємництва, охоплюючи виробничу, фінансову, логістичну та безпекову сфери. Це безпосередньо впливає на здатність підприємств підтримувати безперервність діяльності.

Практичні наслідки проявляються у втраті частини виробничого потенціалу, обмеженні доступу до земель через мінування, руйнуванні інфраструктури, ускладненні логістики та зростанні витрат. Одночасно посилюється фінансова нестабільність, що зміщує поведінку підприємств від розвитку до збереження діяльності.

За цих умов обмеженість традиційної моделі підтримки стає очевидною. Вона зберігає переважно компенсаційний характер і спрямована на відшкодування витрат або підтримку доходів. Такий підхід має реактивну природу: пом'якшує наслідки криз, але не формує здатності системи функціонувати в умовах постійних ризиків. У підсумку підтримка стабілізує ситуацію, проте не забезпечує довгострокової стійкості.

Це зумовлює перехід до адаптаційної логіки, за якої державна підтримка не обмежується компенсацією втрат, а формує здатність підприємств реагувати на ризики, адаптуватися до змін і відновлювати діяльність після шоків. Відповідно розширюються її функції: управління ризиками, підтримка адаптації та відновлення виробничого потенціалу.

Додатковим чинником трансформації є євроінтеграційний курс, що передбачає узго-

дження аграрної політики з підходами Європейського Союзу. Це означає перехід до більш адресної, прозорої та результатоорієнтованої підтримки, де визначальним є не обсяг фінансування, а його ефективність, екологічність і вплив на конкурентоспроможність.

У 2023–2025 роках державна підтримка аграрного сектору сформувалася як поєднання двох контурів: бюджетних програм прямої підтримки та фінансово-кредитних і грантових інструментів. Така модель дозволила частково відновити фінансування після початкового шоку війни, однак залишилася внутрішньо неузгодженою та залежною від ситуативних рішень. Зміна співвідношення між окремими інструментами свідчить про поступову трансформацію механізму підтримки, що проявляється у динаміці бюджетних видатків (табл. 1).

За даними Німецько-українського агрополітичного діалогу [16], у 2025 році відбулося різке зростання фінансування основних програм: підтримка фермерських господарств збільшилася з 796 млн грн у 2024 році до 4726 млн грн у 2025 році, а загальна фінансова підтримка виробників – з 205 млн грн до 1205 млн грн. Водночас окремі інструменти, зокрема формування фонду гарантування кредитів, втратили фінансування, що свідчить про нестійкість бюджетної архітектури підтримки.

Попри зростання бюджетних видатків (понад 6 млрд грн у 2025 році), основне навантаження змістилося до фінансово-кредитних інструментів. Зокрема, через програму «5-7-9%» аграрний сектор отримав близько 18 млрд грн, що фактично перетворило її на домінуючий канал підтримки.

Зміст підтримки також зазнав змін. За даними Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України [17], у

2025 році посилилася роль галузевих і прикладних інструментів. У тваринництві компенсувалася частина витрат на будівництво та реконструкцію ферм, що сприяло створенню нових виробничих потужностей. Паралельно розширювалася підтримка зрощення: модернізовано меліоративні системи на площі близько 2,5 тис. га. Окремі програми були спрямовані на відновлення виробництва у постраждалих регіонах, зокрема у рибництві.

З'явилися й перші елементи диверсифікації: запроваджено підтримку нішевих культур, зокрема вирощування бавовнику в південних областях. Найбільш масовим залишався сегмент підтримки малих і середніх виробників – понад 14 тис. господарств отримали субсидії на оброблювані площі та були залучені до програм розвитку тваринництва.

У підсумку система державної підтримки у 2025 році поєднувала елементи відновлення і точкового розвитку. Вона дозволила стабілізувати виробництво, однак залишилася фрагментарною і не забезпечувала комплексного впливу на ефективність та стійкість аграрного сектору.

Система також доповнювалася ресурсами спеціальних фондів і міжнародною допомогою, однак ці інструменти мали нестабільний характер. Аудит засвідчує, що попри розгалужену структуру, доступ до підтримки залишався обмеженим, а її ефективність – нерівномірною. У підсумку вона виконувала переважно функцію короткострокової стабілізації, не забезпечуючи системного впливу на стійкість аграрного підприємництва.

На цьому фоні бюджет 2026 року демонструє перші ознаки структурної трансформації. Загальний обсяг підтримки зріс до 14,1 млрд грн, а її структура стала більш чіткою та функціонально диференційованою. Поряд із традиційними дотаціями сформо-

Таблиця 1

Динаміка видатків державного бюджету на підтримку аграрного сектору України, млн грн

Назва бюджетної програми	2023 р.	2024 р.	2025 р.
КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників»	201,0	205,0	1205,0
КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції»	0	796,0	4726,0
КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам»	80,0	80,0	80,0
КПКВК 2801380 «Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві»	360,0	0	0

Джерело: сформовано на основі даних Німецько-українського агрополітичного діалогу [16, с. 4]

вано окремі напрями, пов'язані з управлінням ризиками, розвитком інфраструктури та безпекою.

Зокрема, близько 9,5 млрд грн спрямовано на фінансову підтримку виробників, яка вже включає елементи агрострахування та розвиток меліорації. Ще 2,6 млрд грн передбачено на підтримку фермерських господарств, а 2 млрд грн – на гуманітарне розмінування, що фактично виокремлює безпековий компонент у самостійний напрям державної політики. Паралельно розширюються інвестиційні програми, орієнтовані на розвиток переробки, зберігання та інфраструктури (табл. 2).

У 2026 році простежується перехід від двоконтурної компенсаційної моделі до комплексної системи, що поєднує підтримку виробництва, інвестиції, управління ризиками та безпекові інструменти.

Узагальнення (табл. 2) показує, що у 2023–2026 роках система державної підтримки пройшла етап відновлення і перейшла до початкової трансформації у більш складну модель. Водночас цей процес залишається незавершеним: попри розширення інструментів і зростання фінансування, підтримка зберігає компенсаційний характер, залежить від нестабільних джерел і не забезпечує повноцінної адаптації аграрного сектору до умов підвищеного ризику.

Сучасна трансформація механізму державної підтримки відбувається під впливом євроінтеграції, що передбачає наближення до принципів Спільної аграрної політики ЄС. Порівняння свідчить, що відмінності між українською та європейською моделями мають системний характер і відображають різну логіку їх функціонування.

У країнах ЄС державна підтримка сформована як цілісна та внутрішньо узгоджена система, в якій інструменти підпорядковані чітким стратегічним цілям: стабільності доходів фермерів, розвитку сільських територій, екологічній стійкості та конкурентоспроможності. Характерною рисою є відхід від прямого стимулювання виробництва на користь інструментів, що мінімізують ринкові викривлення.

Основу підтримки становлять прямі виплати, переважно не пов'язані з обсягами виробництва. Це знижує ризики надвиробництва і не стимулює неефективне використання ресурсів. Доступ до виплат залежить від дотримання екологічних, кліматичних і соціальних вимог, що формує довгострокові стимули до зміни поведінки виробників.

Важливою особливістю є структура підтримки: значна частина ресурсів спрямовується не безпосередньо виробникам, а на фінансування загальних послуг – інфраструктури, інновацій, дорадництва, освіти та еко-

Таблиця 2

Трансформація державної підтримки аграрного підприємництва в Україні (2023–2026 рр.)

Напрямок підтримки	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2026 р.
Бюджетні програми	1,56 млрд грн	4,2 млрд грн	5,9 млрд грн	9,5 млрд грн
Дотації на 1 га	епізодично	відновлення	масово	акцент на прифронтові території
Тваринництво	обмежено	частково	стабільно	збережено
Меліорація	мінімально	запуск	розвиток	посилення (інфраструктура)
Фінансово-кредитні інструменти	16 млрд грн	18 млрд грн	18 млрд грн	18 млрд грн
Гранти (єРобота)	1,37 млрд грн	1,37 млрд грн	1,37 млрд грн	розширення
Нові інструменти	відсутні	точкові	поодинокі	агрострахування
Безпековий компонент	відсутній	частково	фрагментарно	2 млрд грн (розмінування)
Інфраструктурні інвестиції	відсутні	точкові	обмежені	системне розширення
Модель підтримки	реактивна	відновлювальна	компенсаційна	адаптаційно-безпекова (формується)

Джерело: сформовано автором на основі бюджетних даних та аналітичних матеріалів [13; 16]

логічних програм. Саме ці інструменти забезпечують системний ефект без викривлення ринку. Їх доповнює інтегрована система адміністрування і контролю, що забезпечує прозорість розподілу коштів і оцінку результативності політики.

В Україні державна підтримка має іншу логіку і переважно прив'язана до факторів виробництва – через субсидії на гектар, дотації у тваринництві та компенсації витрат. Така модель характеризується нижчою трансферною ефективністю і значною мірою призводить до перерозподілу ресурсів на користь постачальників, а не виробників.

Відмінності проявляються і на інституційному рівні. Попри запровадження Державного аграрного реєстру, система підтримки орієнтована переважно на відшкодування втрат і залежить від поточних бюджетних рішень. На відміну від ЄС, де політика є стабільною і прогнозованою, українська модель характеризується високою мінливістю.

Екологічний компонент інтегрований по-різному. У межах Спільної аграрної політики він є невід'ємною умовою доступу до фінансування і безпосередньо впливає на поведінку виробників. В Україні такі підходи лише формуються і поки не мають системного впливу.

Українська система водночас має рису, відсутню в країнах ЄС, – безпековий вимір. Йдеться про фінансування розмінування, підтримку діяльності на деокупованих територіях, відновлення інфраструктури та забезпечення безперервності виробництва. Однак ці інструменти мають фрагментарний характер і не інтегровані у цілісну логіку аграрної політики.

Отже, принципова відмінність полягає в тому, що в ЄС сформована системна, стратегічно орієнтована та ринково-нейтральна модель, тоді як в Україні – фрагментарна система з домінуванням компенсаційних інструментів і обмеженим впливом на довгострокову стійкість. Це зумовлює потребу поєднання ринково-нейтральних підходів ЄС із адаптаційно-безпековими інструментами, зумовленими воєнними умовами.

Пряме перенесення європейських підходів в українській реальності є неможливим. Воєнні ризики, висока невизначеність і потреба у відновленні виробничого потенціалу вимагають адаптації інструментів державної підтримки до специфіки функціонування аграрного сектору. Відповідно, ефективна модель має поєднувати ринково-нейтральні інструменти,

характерні для ЄС, із механізмами, що враховують безпекові ризики та потребу адаптації аграрного бізнесу до кризових умов.

Аналіз свідчить про розрив між чинним механізмом державної підтримки та реальними умовами функціонування аграрного підприємництва. З одного боку, система зберігає риси компенсаційної моделі, орієнтованої на підтримку доходів і часткове відшкодування витрат. З іншого – воєнні ризики та євроінтеграційні зміни формують вимоги до стійкості, гнучкості та здатності до швидкого відновлення.

Ця невідповідність зумовлює перехід до проактивного типу державної підтримки, орієнтованого не на реагування на наслідки криз, а на управління ризиками та їх попередження.

Адаптаційно-безпековий механізм державної підтримки слід визначати як систему взаємопов'язаних економічних, фінансових, інституційних і безпекових інструментів, спрямованих на забезпечення стійкості, адаптації та безперервності функціонування аграрного підприємництва. На відміну від традиційної моделі, він не обмежується компенсацією втрат, а орієнтований на попередження ризиків і забезпечення функціонування в умовах невизначеності.

Порівняння моделей державної підтримки дає змогу простежити еволюцію підходів – від підтримки доходів до формування стійкості аграрного сектору (табл. 3).

Традиційна модель зосереджена на виробництві, кризово-адаптаційна – на збереженні функціонування в умовах шоків, європейська – на сталому розвитку. Запропонована адаптаційно-безпекова модель поєднує ці підходи, зміщуючи акцент на управління ризиками, відновлення та довгострокову стійкість, що дає підстави розглядати її як наступний етап еволюції державної підтримки.

Зміна моделі підтримки супроводжується трансформацією її пріоритетів: від підтримки доходів – до забезпечення стійкості та відновлення; від компенсації – до адаптації й попередження ризиків; від розрізнених заходів – до цілісної системи, що поєднує короткострокову стабілізацію з довгостроковим розвитком.

Практична реалізація адаптаційно-безпекового підходу передбачає формування взаємопов'язаних блоків – виробничого, фінансового, логістичного, безпекового та інституційного, які утворюють єдину систему впливу на функціонування аграрного підприємства.

Таблиця 3

Порівняння моделей державної підтримки аграрного сектору

Критерій	Традиційна модель	Кризово-адаптаційна (воєнна)	Європейська модель (CAP)	Адаптаційно-безпекова модель
Ціль підтримки	Підтримка доходів	Збереження господарств	Стабільність і сталий розвиток	Стійкість та адаптація
Характер підтримки	Компенсаційний	Антикризовий (реактивний)	Структурно-орієнтований	Проактивний
Основні інструменти	Дотації, компенсації	Гранти, релокація, гарантії	Прямі виплати, розвиток сільських територій	Управління ризиками, страхування, інвестиції
Фокус впливу	Виробництво	Відновлення виробництва	Сталий розвиток, територіальний розвиток	Безпека, логістика і доступ до ринків
Рівень адресності	Низький	Середній	Високий	Високий (ризик-орієнтований)
Урахування ризиків	Обмежене	Часткове	Системне	Комплексне
Роль держави	Фінансовий донор	Антикризовий координатор	Регулятор і стратег	Архітектор системної стійкості

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів Світового банку та аналітичних досліджень [13; 16]

Реалізація цього підходу здійснюється через інструменти державної підтримки, спрямовані на відновлення виробництва, зниження ризиків, розширення доступу до фінансових ресурсів і стабілізацію логістики (табл. 4).

Запропонована структура дозволяє інтегрувати економічні, фінансові, інституційні та безпекові інструменти в єдину систему державної підтримки, орієнтовану на забезпечення стійкості аграрного підприємництва. Особливістю цих інструментів є їх багатовекторність: вони одночасно забезпечують стабілізацію, адаптацію та розвиток. Саме це відрізняє адаптаційно-безпековий механізм від традиційних моделей підтримки, які здебільшого зводяться до компенсації втрат.

Отже, запропонований підхід не заперечує попередні моделі, а розвиває їх, поєднуючи економічні, інституційні та безпекові компоненти в єдину систему. У сучасних умовах це дає змогу перейти від реактивної політики до підходу, орієнтованого на стійкість, адаптацію та відновлення аграрного підприємництва.

Для оцінки відповідності державної підтримки сучасним викликам доцільно перейти від описового аналізу до кількісного виміру. З цією метою пропонується інтегральний показник – індекс адаптації державної під-

тримки (IASF), який відображає здатність механізму підтримки забезпечувати стійкість і адаптацію аграрного підприємництва.

Формально індекс розраховується як зважена сума нормованих показників:

$$IASF = \sum_{i=1}^n w_i * X_i \quad (1)$$

де $IASF$ – індекс адаптації державної підтримки; X_i – нормовані значення показників (у межах від 0 до 1); w_i – вагові коефіцієнти (сума яких дорівнює 1); n – кількість компонентів.

Індекс охоплює п'ять компонентів, що відображають напрями впливу державної підтримки: виробничий (рівень підтримки виробництва), фінансовий (доступ до фінансових ресурсів), логістичний (ефективність збуту та транспортування), безпековий (рівень ризиків і захищеності виробництва) та інституційний (відповідність механізму підтримки європейським підходам).

Вагові коефіцієнти визначено з урахуванням значущості компонентів в умовах воєнної економіки: найбільша вага припадає на фінансовий блок, тоді як виробничий, логістичний і безпековий компоненти мають співмірне значення, а інституційний – меншу частку. Інтер-

Таблиця 4

Інструменти адаптаційно-безпекового механізму державної підтримки

Блок механізму	Основні інструменти	Очікуваний результат
Виробничий	Дотації на посівну, компенсація вартості техніки	Відновлення виробництва
Фінансовий	Пільгові кредити, державні гарантії, агрострахування	Доступ до фінансових ресурсів
Логістичний	Підтримка експорту, розвиток інфраструктури збуту	Стабілізація каналів збуту
Безпековий	Розмінування, страхування воєнних ризиків	Зниження втрат і ризиків
Інституційний	Гармонізація з вимогами ЄС, цифровізація	Підвищення ефективності політики

Джерело: сформовано авторами

претація значень індексу є такою: до 0,3 – низький рівень адаптації; 0,3-0,6 – середній; 0,6-0,8 – достатній; понад 0,8 – високий.

Запропонований підхід дає змогу оцінити загальний рівень адаптації державної підтримки та виявити структурні дисбаланси між її компонентами. Найбільш суттєві обмеження пов'язані з логістичним і безпековим блоками, які залишаються менш розвиненими порівняно з фінансовими інструментами. Це узгоджується з результатами попереднього аналізу і підтверджує, що державна підтримка зосереджена переважно на фінансовій стабілізації, тоді як інструменти управління ризиками, розвитку логістики та відновлення інфраструктури інтегровані недостатньо.

Запропонований індекс дозволяє не лише узагальнити стан державної підтримки, а й виявити її структурні дисбаланси. Його використання формує методичну основу для оцінки ефективності трансформації механізму підтримки та обґрунтування напрямів його вдосконалення.

Адаптаційно-безпековий механізм державної підтримки узгоджується з сучасними міжнародними підходами, зокрема з орієнтацією на зменшення ринкових викривлень і підвищення ефективності використання ресурсів. Водночас його відмінність полягає в інтеграції безпекового компонента, який у сучасних умовах набуває визначального значення для функціонування аграрного підприємництва.

Таким чином, адаптаційно-безпековий механізм є логічним етапом розвитку теоретичних підходів і водночас відповідає сучасним викликам. Його впровадження створює передумови для підвищення стійкості, адаптивності та конкурентоспроможності аграр-

ного підприємництва в умовах війни та євроінтеграції.

Висновки. У статті обґрунтовано, що система державної підтримки аграрного підприємництва в Україні перебуває у фазі трансформації під впливом воєнних ризиків і євроінтеграційних змін. Попри розширення інструментів і часткове відновлення фінансування, вона залишається фрагментарною, переважно компенсаційною та недостатньо орієнтованою на довгострокову стійкість аграрного сектору.

Домінування прямих дотацій і прив'язка підтримки до факторів виробництва обмежують її ефективність і не забезпечують належної адаптації аграрного підприємництва до умов підвищеного ризику. Безпековий компонент, попри свою критичну значущість, залишається несистемним і не інтегрованим у загальну логіку аграрної політики. Порівняння з підходами ЄС засвідчує, що українська модель поступається за рівнем інституційної узгодженості, стратегічної орієнтації та ефективності використання ресурсів.

Науковим результатом дослідження є обґрунтування адаптаційно-безпекового підходу до трансформації механізму державної підтримки. Його сутність полягає у формуванні системи взаємопов'язаних економічних, фінансових, інституційних і безпекових інструментів, спрямованих на забезпечення стійкості та адаптації аграрного підприємництва. Запропоновано структурну модель механізму та інтегральний індекс оцінки рівня адаптації державної підтримки.

Ефективна трансформація державної підтримки має базуватися на поєднанні ринково-нейтральних інструментів із адаптаційними

та безпековими механізмами. Це забезпечує перехід від компенсаційної моделі до системи, орієнтованої на стійкість, відновлення та здатність аграрного сектору функціонувати в умовах постійних шоків.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розвитком методичних підходів до оцінки ефективності державної підтримки, зокрема вдосконаленням інтегральних показників та їх адаптацією до умов воєнної еконо-

міки. Важливим напрямом є також розробка практичних механізмів імплементації адаптаційно-безпекової моделі, включаючи інструменти управління ризиками, страхування та підтримки відновлення інфраструктури. Особливої уваги потребує інтеграція національної системи підтримки до механізмів Спільної аграрної політики ЄС з урахуванням специфіки функціонування аграрного підприємництва в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Anderson K., Martin W., van der Mensbrugge D. Market and welfare implications of Doha reform scenarios. *Agricultural Trade Reform and the Doha Development Agenda* / за ред. K. Anderson, W. Martin. London: Palgrave Macmillan; Washington, DC: World Bank, 2005. P. 333–399.
2. Baffes J., Dennis A. Long-term drivers of food prices. Policy Research Working Paper WPS6455. Washington, DC: World Bank, 2013.
3. Dibrova A., Ilchuk M., Konoval I., Androsovyh I., Zanizdra A. State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Vol. 9. № 3. P. 49–76. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.03>.
4. Ilchuk M., Konoval I., Androsovyh I., Tomashevskaya O., Marchuk V. State support for business structures in the agricultural sector of Ukraine's economy. *Economics and Business Management*. 2025. Vol. 16. № 4. P. 63–82.
5. Kuzenko T., Sablina N., Voloschuk M., Sherstyuk O. The impact of geopolitical risks on the financial stability of the agricultural sector: a comparative analysis of Ukraine and the countries of the European Union. *Technology audit and production reserves*. 2026. Vol. 1. № 4(87). P. 98–107.
6. Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation / Organization for Economic Cooperation and Development (Trade and Agriculture Directorate). URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
7. North D.C. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p.
8. Tangermann S. EU enlargement in agriculture and the WTO process. *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)*. 2012. Vol. 49. № 2. P. 71–79.
9. Tarasova K., Kovalov A., Hrinchenko R., Babiy O., Ukhanova I. Adapting CAP policy and European management practices to the needs of Ukrainian territorial communities. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2025. Vol. 4. № 329. P. 37–45.
10. Tsakok I. *Agricultural price policy: a practitioner's guide to partial-equilibrium analysis*: монографія. Ithaca: Cornell University Press, 1990. 305 p.
11. Webb A.J., Lopes M., Penn R. Estimates of producer and consumer subsidy equivalents. Government intervention in agriculture. Paris: OECD, 1990. P. 77–92.
12. Williamson O.E. The new institutional economics: taking stock, looking ahead. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38. № 3. P. 595–613.
13. World Bank Group. Priorities for agricultural support in Ukraine. Washington, DC: World Bank Group, 2024. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documentsreports/documentdetail/099062524074615884> (дата звернення: 01.05.2026).
14. Косач І., Волошин В. Державна фінансово-кредитна підтримка розвитку аграрних підприємств. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 2(12). С. 1020–1031.
15. Обушний С., Венгер К. Аналіз елементів CAP та інструментів сталого розвитку, застосованих до аграрного сектору України. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. Т. 3. № 17. С. 385–397.
16. Павленко С. Державна підтримка аграріїв у 2025 році. Німецько-український агрополітичний діалог. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/1_Info_Brief_SP_ua.pdf (дата звернення: 01.05.2026).
17. Підтримка агросектору у 2025 році: державні програми охопили десятки тисяч сільгоспвиробників. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/bfb717db-0ed5-4cfc-9084-6dbef568fd3?lang=uk-UA&title=PidtrimkaAgrosektoruU2025> (дата звернення: 01.05.2026).
18. Фурман І.В. Державна підтримка сільського господарства: проблеми, світові практики та перспективи для України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5. Т. 1. С. 315–323.

REFERENCES:

1. Anderson K., Martin W., van der Mensbrugge D. (2005) Market and welfare implications of Doha reform scenarios. In K. Anderson, W. Martin (Eds.). *Agricultural Trade Reform and the Doha Development Agenda*. London: Palgrave Macmillan; Washington, DC: World Bank, pp. 333–399.
2. Baffes J., Dennis A. (2013) Long-term drivers of food prices. *Policy Research Working Paper WPS6455*. Washington, DC: World Bank.
3. Dibrova A., Ilchuk M., Konoval I., Androsovykh I., Zanzidra A. (2023) State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 9, no. 3, pp. 49–76. Available at: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.03>.
4. Ilchuk M., Konoval I., Androsovykh I., Tomashevskaya O., Marchuk V. (2025) State support for business structures in the agricultural sector of Ukraine's economy. *Economics and Business Management*, vol. 16, no. 4, pp. 63–82.
5. Kuzenko T., Sablina N., Voloschuk M., Sherstyuk O. (2026) The impact of geopolitical risks on the financial stability of the agricultural sector: a comparative analysis of Ukraine and the countries of the European Union. *Technology audit and production reserves*, vol. 1, no. 4(87), pp. 98–107.
6. Organization for Economic Cooperation and Development (2010) *Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation*. Available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf> (accessed May 1, 2026).
7. North D.C. (1990) *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 152 p.
8. Tangermann S. (2012) EU enlargement in agriculture and the WTO process. *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)*, vol. 49, no. 2, pp. 71–79.
9. Tarasova K., Kovalov A., Hrinchenko R., Babiy O., Ukhanova I. (2025) Adapting CAP policy and European management practices to the needs of Ukrainian territorial communities. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Odesa National Economic University], vol. 4, no. 329, pp. 37–45.
10. Tsakok I. (1990) *Agricultural price policy: a practitioner's guide to partial-equilibrium analysis*. Ithaca: Cornell University Press.
11. Webb A., Lopes M., Penn R. (1990) Estimates of producer and consumer subsidy equivalents. In OECD (Ed.). *Government intervention in agriculture*. Paris: OECD, pp. 77–92.
12. Williamson O. E. (2000) The new institutional economics: taking stock, looking ahead. *Journal of Economic Literature*, vol. 38, no. 3, pp. 595–613.
13. World Bank Group (2024) *Priorities for agricultural support in Ukraine*. Washington, DC: World Bank Group. Available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documentsreports/documentdetail/099062524074615884> (accessed May 1, 2026)
14. Kosach I., Voloshyn V. (2025) Derzhavna finansovo-kredytna pidtrymka rozvytku ahrarnykh pidpryemstv [State financial and credit support for the development of agricultural enterprises]. *Uspikhy i dosiahnennia u nauksi – Advances and achievements in science*, no. 2(12), pp. 1020–1031. (in Ukrainian)
15. Obushnyi S., Venher K. (2025) Analiz elementiv CAP ta instrumentiv staloho rozvytku, zastosovnykh do ahrarnoho sektoru Ukrainy [Analysis of CAP elements and sustainable development instruments applicable to the agricultural sector of Ukraine]. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii – European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, vol. 3, no. 17, pp. 385–397. (in Ukrainian)
16. Pavlenko S. (2025) Derzhavna pidtrymka ahrariiv u 2025 rotsi [State support for farmers in 2025]. *Nimetsko-ukrainskyi ahropolitychnyi dialoh – German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue*. Available at: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/1_Info_Brief_SP_ua.pdf (accessed May 1, 2026). (in Ukrainian)
17. Ministerstvo ekonomiky, dovkillia ta silskoho hospodarstva Ukrainy (2025) Pidtrymka ahrosektoru u 2025 rotsi: derzhavni prohramy okhopyly desiatky tysiach silhospvyrobnykiv [Support of the agricultural sector in 2025: state programs covered tens of thousands of agricultural producers]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/bfb717db-0ed5-4cfc-9084-6dbef568fd3?lang=uk-UA&title=PidtrimkaAgrosektoruU2025> (accessed May 1, 2026). (in Ukrainian)
18. Furman I.V. (2021) Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: problemy, svitovi praktyky ta perspektyvy dlia Ukrainy [State support of agriculture: problems, world practices and prospects for Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi National University*, vol. 1, no. 5, pp. 315–323. (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 20.04.2026

Дата прийняття статті: 11.05.2026

Дата публікації статті: 22.05.2026